

Пише
Милош СТРУГАР
амбасадор

Историјски договор ИЛИ историјска грешка

Оквирни договор из Лозане о иранском нуклеарном програму представља јединствен дипломатски успех у турбулентним догађајима на Блиском истоку последњих година. У свим званичним реакцијама и аналитичким коментарима постоји сагласност о изузетном значају овог договора за регионалну и међународну безбедност, али су оцене дијаметрално супротстављене. Обама га је окарактерисао као „историјски договор... јединствена прилика да се спречи нови рат на Блиском истоку“, а Нетанјаху га је назвао „историјском грешком... која повећава ризик од страшног рата“. Ко је у праву?

Преговори су практично вођени директно између Ирана и САД, два супротна пола у овом процесу и два велика непријатеља у последњих 36 година. Тајна успеха је у чињеници да ниједна страна није могла дозволити дипломатски неуспех у постојећој међународној атмосфери и регионалној ситуацији, јер би то водило директно у опасну ескалацију и војну конфронтацију, што у овом моменту не желе ни администрација у Вашингтону, ни руководство у Техерану.

Највеће изненађење је свакако ниво уступака које је Иран учинио у Лозани: драматично смањивање капацитета за обogaћивање уранијума и постојећих залиха обogaћеног уранијума, и најригорознија међународна контрола нуклеарног програма у следећих 10 до 15 година. С друге стране, шест великих сила и ЕУ обавезале су се само да суспендују економске санкције против Ирана везане за нуклеарни програм и задржале право да их поново уведу у случају да процене да Иран не испуњава своје обавезе (санкције које су уведене на другој основи остаће и даље на снази). Многи коментари карактеришу те одредбе као понижавајуће за Иран, а бивши шеф израелског „Мосада“ Ефраим Халеви сматра да је Иран капитулирао у Лозани.

Због чега се онда влада Израела оштро противи и критикује договор, а Саудијска Арабија, сунитске земље Залива, а у некој мери и Египат и Турска, не крију своје велико незадовољство? Разлози томе су у њиховој бојазни да договор може иницирати стратешку промену у регионалној политици САД и унапређење односа са Техераном. То би, према њиховом мишљењу, могло променити баланс снага у региону, ојачати улогу и омогућити

даљу експанзију Ирана, а умањити њихов утицај и важност у политици САД. Војна интервенција коалиције десет сунитских земаља, предвођених Саудијском Арабијом против шиитских побуњеника у Јемену јасан је сигнал да оне нису спремне да прихвате даље ширење иранског утицаја у арапским земљама, а Иран већ сада има велики утицај у Ираку, Сирији и Либану. Војни успех ове операције је, међутим, под великим знаком питања.

Будући ниво односа између САД и Ирана може имати велике последице и на целокупну ситуацију у свету која пролази кроз највећу кризу последњих деценија, посебно између САД и Русије. Светске силе одржале су јединство у досадашњим преговорима са Ираном зато што нико од њих не жели да Иран поседује нуклеарно оружје. Међутим, стратешки интереси Русије и Кине везани за Иран могу бити озбиљно угрожени унапређењем односа Ирана са САД, односно Западом. Русија жели да веже Иран за себе како би ојачала своју геостратешку позицију, заштитила своју позицију на светском тржишту енергената (Иран је потенцијално највећи конкурент Русији на тржишту гаса) и очувала утицај на Блиском истоку и у Централној Азији. Кина види велике економске интересе у Ирану и нада се да ће преузети послове и заузети простор који су напустиле европске компаније за време санкција.

Не треба, међутим, очекивати да ће односи САД и Ирана бити брзо и лако унапређени. Неповећење и идеолошки јаз између њих су изузетно дубоки и у обе земље постоје јаке унутрашње снаге које се противе успостављању билатералних односа. Криза са таоцима из 1979. године је још и те како присутна у америчком размишљању и многи у Вашингтону мисле да се иранском руководству не може веровати. Иранци, с друге стране, не заборављају државни удар против Мосадега у америчко-британској организацији, а добро знају и шта се десило Гадафију након што се одрекао нуклеарног програма и обновио односе са САД и Западом.

У међувремену, читав нестабилни Блиски исток, Русија и Кина нервозно посматрају даљи развој догађаја и покушавају да нађу одговоре на могуће стратешке промене у региону у складу са својим интересима. ■

Аутор је бивши високи службеник Уједињених нација.